

**ZASLUŽNI PROFESOR
DR. STANE BERNIK,
SEDEMDESET LET**

Fotografija Jane Štravs, 1994

Simbolno je letos 29. aprila, med dnevom upora in praznikom dela, sedem življenjskih desetletij dopolnil kolega Stane Bernik. Je umetnostni zgodovinar, likovni kritik, organizator, urednik, profesor, znanstvenik. Predvsem je človek in aktiven, energičen mož, ki z delom in jasnimi stališči sooblikuje slovensko umetnostno zgodovino. V pokoj se je umaknil kot dekan Akademije za likovno umetnost in oblikovanje, akademik, redni – zaslužni profesor Univerze v Ljubljani (2007) dr. Stane Bernik.

Tedaj, leta 1938 v Prizrenu, kjer se je rodil, nihče ni vedel, kam ga bo zaneslo življenje. Najprej v katoliški samostan, kjer so otroku nune med drugo svetovno vojno rešile življenje in mu, skupaj s starši, dale širino in toplino, da ni nikoli vedel za jezikovne, narodnostne in druge meje. Po osnovnem šolanju v Sarajevu je prišel v Ljub-

ljano, kjer se je srečal s tančicami očetove materinščine. V novem okolju je temnolasi aktivist hitro izstopal s svojimi organizacijskimi, delovnimi in intelektualnimi sposobnostmi. Zašel je na področje, kjer politični kadri niso videli perspektiv, med umetnostne zgodovinarje, že po nazivu konzervativne raziskovalce. Po prepričanju tedanjih (in pogosto sedanjih) politikov preveč žde v arhivih, cerkvah in na srednjeveških razvalinah. Mladi Bernik je začel svoje samostojno delo s filmskimi kritikami (Boštjan Hladnik, Peščeni grad) in topografiranjem ter dokumentiranjem arhitekture. Profesori in mentorji na Filozofski fakulteti, kjer je bil še med učenci Franceta Steleta in že med prvimi generacijami študentov Naceta Šumija, so hitro opazili sposobnega terenskega delavca.

Arhitektura, njegova prva študijska želja, ga je skupaj z nadarjenostjo za fotografijo ter pisanje postavila na delovno mesto, ki je bilo skoraj ustvarjeno zanj. Z revijo *Sinteza* (1964–1994) je ustvarjal sintezo med tedaj znanimi, uveljavljenimi likovnimi zvrstmi: slikarstvom, kiparstvom in arhitekturo. Vsem generacijskim, hierarhičnim in drugim zaprekam navkljub je nadgradil revijo, ki je v stotih številkah bila in ostala eden temeljev razvoja in promocije sodobne slovenske likovnosti in občutljivosti zanjo v Jugoslaviji in izven nje. Vanjo so pisali vsi, od Edvarda Ravnikarja, Franceta Steleta, Naceta Šumija, Špelce Čopič, Vere Horvat Pintarić do Ješa Denegrija, Miloša R. Perovića, Iva Maroevića in Tomaža Brejca, ob njej in z njo so se razvijali in bogatili. Postavila je standard kritiškega in dokumentiranega ter fotografiranega spremljanja vse likovne ustvarjalnosti. S svojim oblikovanjem in širino ter nivojem pisanja je *Sinteza* soustvarjala svoj čas; podobne kakovosti, kljub številčnosti in barvnemu tisku, danes ne dosega nobena revija.

»Novinar« Bernik je brez strahu pionirsko obravnaval nova ali premalo raziskana področja likovne ustvarjalnosti. Med obvezne umetnostnozgodovinske raziskave in tematike je enakovredno uvrstil vso sodobno arhitekturo (podobno kot dr. Šumi), od njene lege v prostoru do notranje opreme. Avtor je arhitekturno ustvarjanje spremljal skozi samo nastajanje, z avtorji in uporabniki, s fotografi, kot dokumentalist in razlagalec, natančneje zagovornik. Pri posameznih izborih je aktivno sodeloval v žirijah. Svoja spoznanja je primerjal s

kritičnim pisanjem v tujini. Pogosto je navidezno drzno, v resnici pa na podlagi arhivskih študij in primerjav postavil izhodišča, opredelil osnovne razvojne linije in jih javno zagovarjal. Mnogi so prevzeli njegova izhodišča, dopolnili posamezne vrzeli in naprej ponujali celoto kot svojo raziskavo, pa naj gre za prve analize Kopra, Izole in Pirana, Kočevja ter Črnomlja ali posamezne ocene in izbore boljših arhitektov 20. stoletja v Sloveniji. V novih katalogih kar prepogosto izpustijo citiranje osnovnega vira, izhodišča za kasnejše ocene ali kritike.

Energično je zaoral ledino z monografijo o arhitektu Milanu Miheliču, čeprav tedaj arhitektovi učitelji in politični protežiranci podobne knjige še niso imeli. Poleg prvih razstav in katalogov o sodobni arhitekturi je bila gotovo prelomna razstava Slovenska umetnost 1945–1978. Zanj je Bernik opravil bistveno delo in se izpostavil kot avtor poglavij o arhitekturi z urbanizmom, oblikovanju in fotografiji. Za slikarstvo in kiparstvo je bil temelj tridesetletno delo Moderne galerije, za nova področja entuziazem in sodelavci, ki so se privajali na muzejsko delo. Osnovni izbor del za razstavo in utemeljitve v katalogu so veljavne še tri desetletja kasneje. Bernik je nadaljeval s spremljanjem in kritičnim vrednotenjem arhitekture v Sloveniji. Štiri desetletja obravnava je raziskovalec po letu 2000 strnil v knjigi, ki je v drobcih izhajala skozi vsak članek v Sintezi in bila nadgrajena najprej z izborom za razstavo in za tem s kataloško obravnavo v korpusu *Slovenska arhitektura 20. stoletja*. Selektivni izbor 114 objektov je sprožil nekaj parcialnih kritik. Nihče pa ni uspel sintetizirati boljšega, bolj celovitega in utemeljenega izbora na podlagi prakse, teoretičnih razmišljanj ali terenskih primerjav. Manj znana je Bernikova vloga pri reševanju Plečnikove dediščine (1972). Kot poznavalec in funkcionar je bil med najbolj zaslužnimi, da je hiša z dokumenti ostala ohranjena in preurejena v arhitekturni muzej. Kar bi bilo drugim življenjsko delo, je bila njemu epizodna vloga. Dodal je več polemičnih razprav o Plečnikovem delu.

Ugledno mesto je imel Bernik tudi v mednarodnih krogih, predvsem v organizaciji AICA (Association Internationale des Critiques d'Art) in CIHA (Comité International d'Histoire de l'Art). Nič manj naporov ni vložil v organizacijo slovenske delovne skupine

za zaščito moderne arhitekture DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Modern Movement) in v komisije, kjer z zgledom in znanjem skuša reševati pomembne arhitekture 20. stoletja. Včasih niti njegov zgled, beseda in pisanje niso dovolj, ko nam lokalni politiki in brezbržnost porušijo hotel Prisank v Kranjski Gori, kjer se danes sprehaja s svojimi vnuki.

Enako energijo in zanos je kolega pokazal pri obravnavi oblikovanja in fotografije v Sloveniji in v nekdanji Jugoslaviji. Oblikovanje je postalo kot vizualne komunikacije njegova paradna profsorska disciplina, ki jo je predaval od Sarajeva (1974) do Ljubljane. V Ljubljani je s svojimi prizadevanji in prizadevanji kolegov zaslužen za poseben oddelek likovne akademije in generacije uspešnih diplomantov, ki svoje znanje kažejo v Evropi in izven nje. Na oddelku je predaval od 1984 naprej in vodil katedro Razvoj in teorija oblikovanja. Bernik je bil pri oblikovanju prisoten povsod, pri organiziranju mednarodnih bienalov, društev, okroglih miz, pri pripravi razstav, pri promociji izdelkov (Kogojev počivalnik, Mächtigov kiosk). Veliko študija je posvetil vidnim sporočilom, zlasti plakatom in znakom. Njegov izbor gledaliških plakatov je ostal aktualen in razstava še danes potuje po svetu. Oblikovanju, terminologiji, predstavitvam je posvečal dodatno skrb pri pisanju ali redakcijah člankov za Enciklopedijo Slovenije ter pri pripravi terminoloških slovarjev. Bil je med prvimi, ki so oblikovanje postavili med discipline, vredne Prešernove nagrade. Ni se bal izpostaviti pri nehvaležnem delu za izbor državnih simbolov – slovenske zastave in grba, kjer so nad stroko prevladali bolj glasni politiki in njihovi sateliti.

Bernik je bil med vodilnimi avtorji in pobudniki pregledne razstave 150 let slovenske fotografije in ob tem aktiven pri obravnavi opusov posameznih fotografov (Peter Kocjančič, Joco Žnidaršič, Milan Pajk, Janez Kališnik). Najbolj odmevna v tujini je bila njegova razstava o Venu Pilonu, fotografu in spremljevalcu École de Paris. Manj vidna, toda enako pomembna je bila njegova mentorska vloga mladim raziskovalcem, ki se kaže v najnovejši razstavi časa impresionizma, kjer najmanj Berthold enakovredno stopa ob Groharja, Jakopiča in druge ikone slovenske umetnosti. Znova je potrjeno, da je bila Bernikova usmeritev več kot pravilna.

Podobno je Bernik pomagal pri butični predstavitvi *Forme vive*, posebej v Kostanjevici in Portorožu, pomagal je pri kulturnem oživljanju Grožnjana v Istri in okužil celo sina, da se je razvil v uspešnega slikarja mlade generacije. Mlajšim kolegom se je nesebično posvečal že kot urednik *Sinteze*, ko je spodbujal neuke k pisanju. Daleč pred bolonjskimi in drugimi reformami je bil pedagog, ki je svoje študente sprejemal v kabinetu in doma, jim v senci svojega vrta korigiral začetniške napake, svetoval in posojal knjige. Njegov ameriški, skoraj očetovski način obravnave študentov se potrjuje v pahljači različnih naslovov diplom, magistrskih in doktorskih raziskav, ki so od profesorja zahtevali dolge noči dodatnega izpopolnjevanja, iskanja po računalniških in tiskanih gradivih. Svojo izjemno kolegialnost je Bernik dokazal s sodelovanjem in vodenjem strokovnih društev, posebej Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva v času slovenskega osamosvajanja. Njegova energija je bila nalezljiva in sodelovanje z njim pri pripravi gradiv, okroglih miz, publikacij ali strokovnih ekskurzij do Maribora, Zagreba ali Pariza, Frankfurta, celo do Japonske je bilo vedno šola življenja in strokovnega izpopolnjevanja.

Bernik je v izbranih monografijah samostojno predstavil slike izjemnega kolorista Silvestra Komela; raznolike, zlasti televizijske scenografije Jožeta Spacala; vodilnega arhitekta skupine Kras Vojteha Ravnikarja; arhitekta Miloša Bonče in drugih. V katalogih je obravnaval gledališki plakat ter skupaj plakate in znake. Ustvaril je celovite predstavitve oblikovalca Ivana Picelja, oblikovalca in arhitekta Bernarda Bernardija, arhitekta Zlatka Ugljena, slikarja in oblikovalca Tomaža Kržišnika, oblikovalce Matjaža Vipotnika, Zdravka Papiča, Radovana Jenka, Jožeta Domjana in Branka Uršiča. Pionirsko je pred osveščenimi ekologi, spodbujal premišljeno načrtovanje lesene stanovanjske arhitekture. V svojih kritičnih člankih je Bernik veliko pozornosti namenjal risbi, zlasti arhitekturni in oblikovalski.

Na področju kuratorstva je Bernik podobno izrazito avtorski in uspešen. Prevzel je skrb nad Umetniško zbirko Nove Ljubljanske banke. Izoblikoval jo je v smiselno celoto, v kateri so zbrana dela več kot sto avtorjev različnih generacij slikarjev in kiparjev 20. stoletja iz Slovenije, v zbirko, kjer ne podlegajo lokalnim modam

in kiču. Z izborom slik te zbirke so lahko v Bruslju leta 2008 dostojno promovirali slovensko umetnost v času njenega predsedovanja.

Na zadnjem mestu omenjamo ne najmanj pomembno Bernikovo delo. Ko je zaključil urejanje Sinteze, je vidno preuredil Zbornik za umetnostno zgodovino. Ob eni od oblikovalskih in vsebinskih kriz je nesebično prevzel delo urednika (1995–2001) in s svojim delom ter z znano spretnostjo spodbujanja kolegov prenovil celoto, da je s svojo obliko in vsebino prepričala najbolj kritične umetnostne zgodovinarje v Evropi.

Gojko Zupan